

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/95539>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

**Universiteit voor
Theologie en Pastoraat**

Tussen afbrokkeling en vernieuwing

Een diagnose van actuele ontwikkelingen
in het Limburgs katholicisme

T. van den Hoogen (redactie)

Katern 9

INLEIDING

T. van den Hoogen

Op 1 december 1988 is aan de Universiteit voor Theologie en Pastoraat te Heerlen een studiedag gehouden onder de titel 'Van katholiek Limburg naar katholieken in Limburg'. Een jaar eerder was, onder dezelfde titel, reeds een wetenschappelijk symposium belegd waarop resultaten van onderzoek gepresenteerd werden. Nu was de bedoeling om een breed publiek van kadersmensen uit tal van maatschappelijke organisaties in Limburg te verzamelen, en met hen de uitkomsten van die studies te bespreken.

De UTP beschouwt een dergelijk initiatief als een van de taken die zij als universitaire instelling heeft. Binnen haar universitaire statuut heeft ze, zoals Dr. F. Jespers, lid van het rectorale college, het in zijn openingswoord uitdrukte, 'de zorg voor een hedendaags christelijk leven tot uitgangspunt van haar activiteiten gemaakt. Dat houdt bepaald geen exclusieve interesse in voor de kerkelijke organisatie. De interesse gaat integendeel bij voorkeur uit naar plaatsen waar christenen aan de basis bezig zijn zich te ontplooiën'. Aandacht voor de veranderingen in het Limburgse cultuurpatroon en de implicaties daarvan voor kerk en godsdienstigheid hangt dan ook direct samen met de drie onderzoekprogramma's die aan de UTP bestaan en die gericht zijn op volksreligiositeit, arbeid en geloof, en op communicatie in pastoraat en catechese.

Het is dan ook verheugend dat de aalmoezeniers van sociale werken van het Limburgse bisdom samen met wetenschapsmensen van de UTP en van de Katholieke Universiteit Nijmegen deze vervolgdag over de situatie van het Limburgseatholicisme tot stand hebben kunnen brengen. Een van de typerende trekken van dat Limburgseatholicisme is immers lange tijd geweest het netwerk van relaties tussen mensen uit tal van maatschappelijke organisaties. Hoewel er zeker redenen zijn om vanuit hedendaagse perspectieven en inzichten bij de feitelijke werking daarvan kritische vragen te stellen, heeft dit netwerk een bijzondere rol gehad in de vorming van de sociale gestalte van het Limburgseatholicisme. En binnen dat netwerk waren de functies van de aalmoezeniers knooppunten en scharniermomenten. Zo konden de relaties tussen maatschappelijke organisaties en de kerk levendig blijven en zo konden deze beide domeinen van het culturele leven ook hun eigenheid trachten te behouden.

Diagnose

Om tal van redenen werkt dat model tegenwoordig niet meer zoals het eens gewerkt heeft. Niet op de laatste plaats komt dat omdat ook in Limburg de vroegere dominantie van het katholieke cultuurpatroon snel afbrokkelt. Ook in Limburg lijkt een grondige verschuiving op te treden in een vanouds als katholiek gekenschetste samenleving, met alle gevolgen van dien voor de positie en de mogelijkheden van een christelijke geloofsgemeenschap, maar ook met grote vragen rond de verhouding tussen kerk en maatschappelijke organisaties. Van meet af aan is het de bedoeling geweest bij de organisatie van de beide symposia om een goede diagnose te stellen van deze veranderingen. Want alleen dat kan voorkomen dat de interpretatie van de veranderingen ontaardt in speculatie en dat de handelingsorientaties daarom op glad ijs terecht komen.

Eén van de belangrijke inzichten die op dit tweede symposium naar voren kwamen is dat het Limburgse katholieke cultuurpatroon nog steeds herkenbaar is aan een eigen karakter. Nogal eens hoort men immers de opvatting dat geheel Nederland, en geheel West-Europa, onderhevig zijn aan dezelfde seculariserings- en moderniseringsprocessen, en dat hierdoor de historische divergenties tussen verscheidene regio's snel aan het verdwijnen zijn. Daarin steekt zeker veel waarheid. Maar empirisch onderzoek waarschuwt ervoor dit te overdrijven, zo bracht O. Schreuder in zijn inleiding naar voren. Het blijkt mogelijk de regionale eigenheid op dit punt duidelijk te benoemen, en dat te doen op een manier die niet vervalt in folkloristisch noch in provincialistisch getinte vooroordelen. Op de tweede plaats komt naar voren dat secularisering en modernisering vaak niet zo mooi in de pas lopen als men zou vermoeden. Een cultuurpatroon kan verregaand geseculariseerd zijn, maar toch niet erg modern. En ook het omgekeerde blijkt het geval te kunnen zijn. Er bestaan nogal wat variaties op dit punt, ook binnen Nederland. Het katholieke normen- en waardenpatroon dat men momenteel nog bij een meerderheid van Limburgers vindt, is wel sterk geseculariseerd maar in vergelijking met anderen minder modern.

Het vanouds vertrouwde Limburgse cultuurpatroon wordt sinds de zestiger jaren echter in snel tempo van binnenuit uitgehold. Bij jongere en beter opgeleide mensen treft men een sterke hang naar liberalisering van de houdingen en opvattingen aan die dat cultuurpatroon op een significante manier herkenbaar maken. En voor velen die er nog in leven, verschaft het toch niet meer die vanzelfsprekende geborgenheid en veiligheid die het voorheen bood. Met name in de inleiding van E. Henau wordt deze desintegratie aan

de orde gesteld. Hij wijst bovendien op een aantal andere ontwikkelingen, met name binnen de hedendaagse godsdienstigheid. Vele onderzoekers beamen dat er een heropleving is van religiositeit in onze westerse cultuur, als reactie op het gevoel van 'heimatloosheid'. Men kan onderscheid maken tussen fundamentalistische oriëntaties, op affectiviteit gerichte vormen van religiositeit en allerlei vormen van 'holisme'. Maar onduidelijk is nog in welke mate hier kansen liggen voor een nieuwe integratie en uitgangspunten voor een vernieuwing van het Limburgse cultuurpatroon. Hierin is van oordeel dat een beslissend punt in dezen is of er een nieuw maatschappelijk draagvlak zal kunnen ontstaan.

Deze veranderingsprocessen hebben uiteraard ook ingrijpende gevolgen (gehad) voor de traditioneel katholieke verbanden, die in een recent verleden als het ware het dak vormden waaronder mensen in Limburg een 'thuis' vonden. Dat dak brokkelt snel af, zoals D. van Ooijen in zijn inleiding nog eens concreet illustreerde, doordat zich, in het bijzonder door de opkomst van de mijnbouw en daarna door de vestigingen van grote instellingen als het ABP en het CBS, veel andersdenkenden zich in Limburg hebben gevestigd; doordat ook de Limburgse katholieke organisaties het proces van de 'tweede emancipatie' hebben doorgemaakt; doordat ook in Limburg een proces van democratisering op gang kwam dat een einde maakte aan de alleenheerschappij van één politieke partij.

Strategie?

Wat betekenen deze inzichten voor mensen die nu een kaderfunctie bekleden in katholieke organisaties, in organisaties die katholiek geweest zijn of in organisaties die dit nooit zijn geweest? In wat voor een organisatie men ook werkt, men kan zich moeilijk aan de vraag onttrekken. Want de geschetste veranderingsprocessen maken deel uit van de 'omgeving' van die organisatie, en werken ook door in het normen- en waardenpatroon van tal van medewerkers.

Het is duidelijk dat men geen pleidooi kan houden voor een herzuiling. Wie enigermate historisch denkt en zich in zijn handelen daardoor laat leiden, weet dat men de geschiedenis niet terug kan draaien. Bovendien wilde niemand van de aanwezigen naar dat verleden terug, dat door een van de inleiders nog eens geïllustreerd werd met een uitspraak van paus Pius X uit 1903: 'het is geen lofwaardige ijver noch oprechte vroomheid iets te ondernemen dat in zich wel schoon en goed is, maar niet is goedgekeurd door de bisschop'. Herzuiling zou alleen maar nieuw isolement inhouden.

Over een alternatief voor dat isolement - een alternatief dat rekening houdt met de feitelijke ontwikkelingen en de diagnose daarvan - heerste echter weinig consensus, kwamen zelfs weinig uitgesproken en heldere opvattingen naar voren in de discussies. Men ziet aan de ene kant de druk op tal van organisaties om hun identiteit, hun profiel duidelijk te maken, en niet zelden wordt hun voortbestaan daarmee verbonden. Aan de andere kant wordt levensbeschouwelijkheid beschouwd als een zaak van de privé-personen, en de leden van een organisatie zullen het niet gemakkelijk dulden dat de instelling zich daarmee bemoeit en op die manier eigenlijk haar opdracht afwentelt op die van de medewerkers. Daarbij komt nog een ander punt. Traditioneel bestond de katholieke identiteit mede in een geformaliseerde relatie met de bisschop, binnen de erkenning van het onderscheid in doelstelling van een geloofsgemeenschap en een maatschappelijke organisatie. Aan de vooravond van Vaticanum II bleek, bijvoorbeeld in Frankrijk, dat model reeds op grote theoretische en praktische problemen te stuiten, en de erkenning door Vaticanum II van een maatschappelijk en levensbeschouwelijk pluralisme leek het ontwikkelen van een nieuw model ook overbodig te maken. Inmiddels wordt de vernieuwing van Vaticanum II door tal van bisschoppen op een veel restrictievere manier geïnterpreteerd, en nu er een groeiende behoefte komt aan een nieuw model dat in ieder geval de dialoog recht doet tussen geloofsgemeenschap en maatschappelijke organisaties, blijkt dat verlangen op vele moeilijkheden te stuiten.

Het zal daarom duidelijk zijn dat deze publikatie meer inzichten verschaft omtrent de diagnose dan omtrent een nieuwe strategie. Maar daarmee weerspiegelt ze duidelijk de situatie waarin we momenteel verkeren. Dat is overigens een reden om het nu genomen initiatief niet als voltooid te beschouwen. Ooit kende men in Limburg de zogenoemde 'Rolducse studiedagen', een gelegenheid om in gesprek te komen over de problemen en mogelijkheden van een eigentijdse sociale gestalte van het katholicisme. Het zou goed zijn om onder een geheel ander gesternte die traditie weer op te nemen. Want zwijgen is dodelijker dan het ontberen van antwoorden.